

Het Erasmushuis te Anderlecht

Erasmus en Jeroen Bosch in Anderlecht

Op zondag 19 maart brengen we met Post Factum een bezoek aan het Erasmushuis in Anderlecht. Eén van de blikvangers van het museum is een triptiek uit het schildersatelier van Jeroen Bosch, waarvan in 2016 de vijfhonderdste sterfdag werd gevierd. Het museum is echter ook nog om andere redenen interessant. In 1521 verbleef niemand minder dan Erasmus een tijdlang in het huis. In deze bijdrage schetsen we de geschiedenis van het huis in de schaduw van de Sint-Pieter- en Sint-Guidokerk en van een van zijn belangrijkste kunstschaten.

Het Erasmushuis werd in 1932 ingericht als museum, gewijd aan de figuur en de tijd van Erasmus. Het topstuk uit het museum is een triptiek uit de tijd van Erasmus, namelijk een *Aanbidding der Wijzen*. Het drieluik op paneel wordt door experts toegeschreven aan het atelier van Jeroen Bosch. Mogelijk is het van de hand van Gielis Van den Bossche of Gielis Panhedel, een Brusselse schilder die links had met 's-Hertogenbosch en daar mogelijk een leerling was van Jeroen Bosch. Iconografisch vertoont het werk in elk geval sterke gelijkenissen met de beroemde *Aanbidding der Wijzen* uit het Prado in Madrid dat van de hand van Jeroen Bosch zelf is.

Recent werd het schilderij in opdracht van het museum gerestaureerd, waardoor het opnieuw in al zijn pracht te bewonderen is. De triptiek kwam echter pas in de jaren '70 van de vorige eeuw in het museum terecht. Oorspronkelijk hing het drieluik in de vlakbij gelegen Sint-Pieter- en Sint-Guidokerk. Het werd waarschijnlijk gemaakt in opdracht van de plaatselijke kanunniken, want tot de Franse Revolutie was de Sint-Pieter- en Sint-Guidokerk een zogenaamde collegiale of kapittelkerk. Dat betekent dat aan de kerk naast een pastoor ook een aantal kanunniken verbonden was, geestelijken die dagelijks een kapittelmis opdroegen en het koorofficie verzorgden. In ruil daarvoor kreeg elke kanunnik een zogenaamde prebende. Het aantal prebendes was beperkt en pas nadat door overlijden van een kanunnik een prebende was vrijgekomen kon ze worden toegewezen aan een nieuw aangestelde kanunnik.

De Aanbidding der Wijzen in het Erasmushuis

Het kapittel van Anderlecht was bescheiden en in niets te vergelijken met het machtige kapittel van Sint-Goedele in Brussel. Het telde in de tijd van Erasmus achttien prebenden, die evenveel kanunniken van een inkomen voorzagen. De kanunniken woonden niet in gemeenschap, maar afzonderlijk in kanunnikenhuizen rond de kerk. Een van de Anderlechtse kanunniken zou in 1521 Erasmus een aantal weken onderdak verschaffen in zijn woning die eeuwen later het Erasmushuis zou worden. Ongeveer in die tijd of kort daarvoor moet ook de triptiek met de *Aanbidding der Wijzen* ontstaan zijn en mogelijk was Erasmus' gastheer, kanunnik Pieter Wijchmans, een van de opdrachtgevers. Erasmus moet het werk zeker gezien hebben op zijn oorspronkelijke locatie. Zeker is dat de triptiek 450 jaar lang deel uitmaakte van het kunstpatrimonium van de Sint-Pieter en Sint-Guidokerk. Het drieluik overleefde zowel de 16de-eeuwse Beeldenstorm als de Franse Revolutie. In 1973 sloeg echter het noodlot toe. Dieven verschaften zich via een van de ramen toegang tot de kerk, waar ze zich met een touw naar beneden lieten zakken en vervolgens het eeuwenoude drieluik ontmantelden en langs dezelfde weg naar buiten smokkelden. Dankzij goed speurwerk van de politie kon het kunstwerk echter snel worden

teruggevonden, waarna de kerkfabriek besloot om het in bewaring te geven aan het Erasmushuis.

De geschiedenis van het huidige Erasmushuis is ten minste sinds de 14de eeuw nauw verbonden met de nabije kapittelkerk. De oudst bekende eigenaar van het huis is ene Jan Vanden Grave, die in de archieven van het kapittel vermeld wordt als kapelaan in 1345 en vervolgens als kanunnik in 1379. Deze kanunnik Vanden Grave moet een vermogend man geweest zijn, want hij was de stichter van een kapelanij in de kapittelkerk. Kapelanijen waren stichtingen verbonden aan een altaar in de kerk waar een kapelaan – een lid van de lagere geestelijkheid – missen opdroeg voor overledenen en daarvoor betaald werd met gelden afkomstig uit de stichting. Diezelfde kanunnik Van den Grave schonk in 1390 ook 100 florijnen als bijdrage voor de bouw van het koor van de kerk en hij was dus ook de eigenaar en bewoner van wat we gemakshalve het Erasmushuis noemen. Een eeuw later was het huis eigendom van de broers Joannes en Pieter Suweels, allebei kanunnik te Anderlecht. Zij hadden het geërfd van hun vader, Segher Suweels, die omstreeks het midden van de vijftiende eeuw actief was als geldwisselaar in Brussel en dus ook niet onbemiddeld was. Toen Pieter Suweels in 1515 stierf, werd het huis vermeld in zijn boedelstaat: ‘(...)

*Grafsteen van Joannes en Pieter
Suweels (© KIK-IRPA)*

heeft noch achter gelaeten een huys met zijn toebehoorten daer inne hij plach te woenen staende in de parochie van Anderlecht'. Enkele jaren later blijkt het bewoond te zijn door een andere kanunnik, namelijk Pieter Wijchmans. Die had in 1507 een kanunnikenprebende bemachtigd en was als scholaster verantwoordelijk voor het onderwijs in Anderlecht. Dat betekende concreet dat hij instond voor het onderhoud van de schoolgebouwen en de bevoegdheid had een schoolmeester te benoemen. Het was deze Pieter Wijchmans die van mei tot oktober 1521 zijn comfortabele kanunnikenwoning deelde met Erasmus. De beroemde humanist kampte met gezondheidskwaaltjes

toen hij in Anderlecht aankwam, maar door het verblijf in een toen nog landelijke omgeving knapte hij snel op. 'Ik woonde hier nauwelijks twee dagen of mijn koorts was naar de duivel en mijn maag aan de beterende hand. Ik voel me alsof ik hier op het land met de dag jonger word', schreef hij in een brief aan een van zijn vrienden. Zijn verblijf in Anderlecht was zijn laatste in de Nederlanden. Eind oktober 1521 vertrok hij naar Bazel, maar aan zijn tijd in Anderlecht zou Erasmus steeds de beste herinneringen bewaren. Zijn gastheer Pieter Wijchmans stierf in 1535 – één jaar voor Erasmus – en werd begraven in de kapittelkerk van Anderlecht.

De herinnering aan het verblijf van Erasmus in Anderlecht bleef nog een hele tijd levendig. In juni 1691 maakte Constantijn Huygens jr. er melding van in zijn dagboek toen hij als secretaris van Willem III Anderlecht aandeed en het Erasmushuis bezocht: 'Men seyde dat Erasmus daer gewoont hadde, om uyt een sieckte komende van lucht te veranderen'. Het huis, dat nooit eigendom was van het kapittel maar

wel vaak door kanunniken werd bewoond, wisselde in de 18de en 19de eeuw herhaaldelijk van eigenaar. Kort voor de Eerste Wereldoorlog ontsnapte het ternauwernood aan de slopershamer. Er was toen een pensioonaat in ondergebracht, maar de gemeente Anderlecht wilde het onteigenen en afbreken voor de aanleg van een nieuwe straat. Op het gemeentehuis bleek niemand toen nog te weten welke beroemde gast er ooit had verbleven. Gebrek aan geld en de oorlogsjaren zorgden ervoor dat deze plannen niet doorgingen. Veertien jaar na de oorlog was het gemeentebestuur tot betere inzichten gekomen en opende het Erasmuseum zijn deuren.

Literatuur

Marcel Jacobs, 'De geschiedenis van het Erasmushuis op grond van zijn archieven', in *Driemaandelijks Tijdschrift van het Gemeentekrediet van België*, 37 (1983), nr. 146, p. 227-234.

Léon Halkin, *De biografie van Erasmus*, Baarn, 1991.

Gerrit Vanden Bosch